

DIG

DIG

MONALDI
&
SORTI

*Salai
tojása*

*fine
selection*

RITA MONALDI
&
FRANCESCO SORTI

Salai tojása

*Ama tolvaj, hazug, megátalkodott, feneketlen bendőjű
Salai vallomása, melyet a firenzei tömlöcben tett.*

További hasznos és kellemetes tudnivalókkal arról,

Miként fedezzük fel Amerikát,

Miként álljunk ellen a kínzásoknak

És miként találjuk meg elveszett tojásainkat.

*Salai saját kezű javításaival,
kelt az Úr 1508. esztendejében*

Első kiadás

Könyvmolyképző Kiadó, Szeged, 2012

Portugálián túl

Nincs károsabb és a fejlődés szempontjából negatívabb, mint az állandó siránkozás Európa amerikanizálódásáról. Előbb amerikaiaká kell válnunk, azután majd újra elgondolkozhatunk rajta, hogyan lehetnénk „jó európaiak”. Berlin épp ezért csodálatra méltó. Berlin egy új kultúra kamaszkorát éli; ezt a kultúrát még nem ismerjük, körvonalainak először is ki kell bontakozniuk.

EGON FRIEDEL: *Ecce Poeta* (1912)

„...akkor, 1936 nyarán kezdődött a spanyol polgárháború. (...) A városházán Franco zászlaja lobogott, lent az utcán pedig fiatal parasztleányok várakoztak, papok vezetésével, helyi népviseletben. Láthatóan a szomszédos falvakból hozták őket (...) egy negyedóra múlva ezek a fiatal emberek teljesen átalakulva bukkantak elő a városháza épületéből. Vadonatúj egyenruhában feszítettek, puskával, szurronnyal; és tiszték vezényelték őket ugyanilyen vadonatúj, csillogó-villogó autókra, melyekkel elszáguldottak, ki a városból. Megréműltem. Hol is láttam én már ilyesmit? Olaszországban, aztán meg Németországban! Mindkét helyütt ugyanilyen kifogástalan felszerelést,

autókat, géppuskákat. És megint gondolkodóba estem: Ki szállítja, ki fizeti ezt a sok hadi újdonságot, ki szervezi ezeket a koldus-szegény fiatalokat, ki viszi harcba őket a fennálló rend, a választott parlament, a nép törvényes képviselője ellen? Tudomásom szerint az államkincstár a törvényes kormány kezén volt, csakúgy a fegyverraktárak. Ezeket az autókat és fegyvereket tehát a külföld szállíthatta, s kétségtelenül Portugálián át kerültek az országba. De ki a szállító, ki a pénzelő?”

STEFAN ZWEIG: *A tegnap világa* (1942)
(Tandori Dezső fordítása)

ELŐSZÓ

Jelen könyvünkkel büszkén nyújtunk át az olvasóknak és a tudósoknak egy kivételesen érdekes, ám mindmáig ismeretlen történelmi dokumentumot: azt a jegyzőkönyvet, amely a nagy Leonardo da Vinci nevelt fiának, Salainak (eredeti nevén Giangiacomo Caprotti, 1480–1526) bírósági tárgyalásán készült. A tárgyalás Firenzében zajlott, a város vezető tisztségviselői előtt, az 1508. év egy pontosan meg nem határozott napján.

A szerzők által *Salai kételyei* címen közreadott dokumentumhoz hasonlóan ezúttal is olyan kéziratról van szó, amelyet a közelmúltban fedeztek fel Olaszországban, s amely egykor Salai tulajdonában volt. A szöveg új fényt vet a kor eseményeire és közszereplőire, köztük Leonardóra is. A figyelmes olvasó nyilván felismeri majd, milyen rendkívüli történelmi jelentőségű írással állunk szemben.

Nem tudjuk, miként került Salaihoz a jegyzőkönyv, hiszen ennek az iratnak minden valószínűség szerint nem a vádlottnál lett volna a helye, hanem az igazságügyi hatóságok birtokában kellett volna maradnia. Annyi bizonyos, hogy Salai utóbb saját kezű javításokat eszközölt a kötetünkben nyilvánosságra hozott szövegben. Ezek az anomáliák feltehetőleg összefüggnek azokkal a rendkívüli körülményekkel, amelyek – mint látni fogjuk – a kihallgatás során merültek fel.

Úgy döntöttünk, hogy a jelen kiadásban valamennyi latin nyelvű részt lefordítjuk, s a lehető legritkábban alkalmazunk lábjegyzeteket, hogy ne nehezítsük az olvasó dolgát. Arra is fel kell hívnunk a figyelmet, hogy a kiadás alapjául nem az eredeti jegyzőkönyv szolgált, hanem egy másolat, amelyből a másoló – a szöveg lerövidítése céljából – számos részletet kihagyott, köztük a jegyzőkönyvet vezető tisztségviselő nevét.

Az eredeti kézirat iránt érdeklődőknek figyelmébe ajánljuk a Milánó közeli Grugliatében, a kéziratok fellelésének helyén nemrég rendezett „*Salai és kora*” című konferencia könyv formájában kiadott előadásait.

Monaldi & Sorti

Salai tojása

JEGYZŐKÖNYV

melyben összefoglaljuk mindazt, amit a számos súlyos bűnnel vádolt, veszedelmes gonosztevő, Salai mondott a firenzei tömlöcben, a bűnügyi jegyző kérdéseire válaszolva. Nevezettet Firenze város területén fogták el, a római pápai kormányzó kérésére.

Amint jelen iratból kitetszik, a vádlott végül vallomást tett, és beismerte számos súlyos bűnét.

A mai napon élém, vagyis a bűnügyi jegyző stb. stb. elé, továbbá poroszlóim és a jelen jegyzőkönyvet vezető titkár elé kísérték a fent nevezett Salait.

Először is felszólítjuk, hogy közölje nevét, születési helyét, életkorát, foglalkozását stb.

A vádlott kijelenti, hogy a Salai csupán ragadványnév, bár mindenki így szólítja, majd hozzáteszi, hogy valódi neve Giangiacomo Caprotti, 28 éves, Milánóban született, Leonardo da Vinci úr tanítványa és nevelt fia, s végezetül hűséges szolgálja városunknak, Firenzének, melyet az Isten áldjon, és Firenze nagy gonfalonierjének, Pier Soderininek, aki oly bölcsen vezeti városát.

A vádlott elmondja, hogy mindössze tízéves volt, amikor szülőatyja a nevezett da Vincire bízta, hogy etesse, oktassa és műhelyében segédként alkalmazza.

Salaì azonban azt állítja, hogy éppolyan tudatlan maradt, amilyen volt, mert da Vinci órái dögunalmasak voltak (szó szerinti idézet), s egynéhány év után a vádlott magától tanult meg írni-olvasni, ámbár csekély eredménnyel.

Ezek után hozzát teszi, hogy nevelőapja házában még többet éhezett, mint azelőtt, ám ma már nem térhet vissza az atyai házba, pedig ha megtehetné, naná, hogy visszatérne (szó szerinti idézet). Ekkor azt kérdezi, ki lehetne-e nyitni az ablakot, mert meleg van, és nem szeretne megizzadni, tekintve, hogy új ing van rajta, a kézelői pedig igen könnyen elpiszkolódnak.

Miután felolvastuk Salaìnak a vádpontokat, feltettük a kérdést, hogy bűnösnek vagy ártatlannak vallja-e magát.

A vádlott megesküszik, hogy semmi köze a felsorolt tényekhez, sőt, amint mondja, a feljelentőjének minden bizonnyal attól ment el az esze, hogy a neje csekély hitvesi hűséget tanúsított iránta (más szóval „felszarvazta”).

Salaì figyelmeztetésben részesül, hogy tisztelettudóan beszéljen a hatóság színe előtt, és csak a kérdésekre válaszoljon, tartózkodjon a személyes megjegyzésektől. Ezek után felajánljuk neki, hogy nevezze meg az ügyvédjét.

Salaì nem hajlandó megnevezni jogi képviselőjét, mert, amint mondja, a fiskálisok mind csaló, pénzéhes gazfickók, és hülyét csinálnak az ügyfelükből, csak hogy minden vagyonát elszedjék, és a végén úgyis úgy táncolnak, ahogy a bíró fütyül, mert a bírók nagy hatalmú uraságok, az ügyfeleik viszont többnyire szerencsétlen ágrólszakadtak (szó szerinti idézetek). Ezzel kapcsolatban hozzát teszi,

hogy ezt még nevelőapja, a fent nevezett Leonardo da Vinci is képes volna átlátni, aki pedíg a vádlott szerint zavarodott elméjű és betegesen feledékeny.

A bíró tudomásul veszi, hogy a vádlott nem kíván ügyvédi segítséget igénybe venni, és megkezdi a kihallgatást. Első kérdés: mit csinált a vádlott az elmúlt hetek folyamán Rómában?

Salai azt feleli, hogy valójában semmi kedve nem volt Rómába menni, csak azért utazott oda, hogy szívességet tegyen da Vincinek. Elmondása szerint nevelőapja arra kérte, hogy szerezzen meg neki egy kozmográfiai témájú könyvet, e tudomány ugyanis nagyon érdeklő da Vincit, aki azonban nem tudott személyesen elmenni a szóban forgó könyvért. A vádlott mindazonáltal azt állítja, hogy tudomása szerint semmiféle törvénysértést nem követett el, s római utazásának egyetlen célja volt, mégpedig az, hogy da Vinci megbízását teljesítse. Miután a vádlott ezt elmondta, kijelenti, hogy a teremben túl meleg van, majd megállapítja, hogy immár minden kérdésre kiérdemelt választ adott, köszönetet mond a bűnügyi jegyzőnek, és feláll, hogy elbúcsúzzon tőle.

A porkolábok visszanyomják a székére Salait, és újfent figyelmeztetik, hogy viselkedjen tisztelettudóan a hatóság színe előtt. A bűnügyi jegyző megint a vádlottat, hogy az igazat és csakis az igazat mondja, s hozzáteszi, hogy súlyos vádak merültek fel ellene, melyek következtében akár tömlöcbe is zárhatják. Ekkor megmutatják Salainak egy saját kezűleg írt levele másolatát, melyet letartóztatásakor találtak nála, egy gyöngécske szonettel egyetemben.

A levélben, melyet a vádlott nevelőatyjának, Leonardo da Vinci úrnak címzett, a következők állnak:

Kedves nevelőatyám,

a fene essék kegyelmedbe, minek kellett elküldenie Rómába azért az átkozott kozmográfiai könyvért, csak mert egynémely kérdéseken összevitakozott Bencivel meg Vespuccival, most aztán kegyelmed meg a barátai tehetnek rólla hogy igen nagy kulimászba keveredtem.

Atyámuram el se tudja képzelni micsoda kavarodás van itt Rómában ama fontos új felfedezések miatt melyekről annyit hablatyoltak a németek. Ámde ez igen nagy titok és most nem magyarázhatom el kegyelmednek miről van szó, mert lehetséges hogy eme felfedezések ügyében hamarossan tán világra szóló botrány tör ki.

*Maradok hűséges fia,
Salai*

Felhívjuk a vádlott figyelmét, hogy a levél olyan tényeket tartalmaz, melyeket mindezidáig elhallgatott a hatóság elől. Épp ezért felszólítjuk Salait, hogy magyarázza el, miről is szól a szóban forgó levél. Figyelmeztetésképpen megmutatjuk neki a korbácsot.

Salai kijelenti, hogy ha jobban belegondol, nincs is olyan nagy meleg a teremben, sőt, kifejezetten kellemes a hőmérséklet, és nyilvánítja, hogy kész itt maradni, már csak azért is, mert a bűnügyi jegyzőt igen rokonszenvesnek találja, továbbá kijelenti, hogy minden, de tényleg minden felvilágosítást szívesen megad a hatóságnak.

Mindazonáltal azt kéri, hogy – mivel szeretné elrendezni a tényeket, és nem akar hibázni – adjanak neki néhány órát, hogy megírja

visszaemlékezését, melyben összefoglalja mindazt, ami római utazása során esett meg vele.

Miután a bűnügyi jegyző áttekintette a megfelelő törvénycikkeket, és rövid tanácskozást folytatott a titkárral, eleget tesz a vádlott kérésének, vagyis úgy rendelkezik, hogy Salait kísérik vissza a cellájába, s bocsássanak rendelkezésére papírt, tollat és tintát; ezek után pedig figyelmezteti a vádlottat, hogy visszaemlékezésében az igazat és csakis az igazat írja meg, továbbá sorolja fel mindazon helyeket, ahol megfordult utazása során.

A jegyző mindezekén túl úgy rendelkezik, hogy holnap reggel hozzák el Salai visszaemlékezését, és vegyék jegyzőkönyvbe. Az eset súlyosságára való tekintettel három írnoknak kell nagy sietve dolgoznia a másolaton, hogy a bűnügyi jegyző mielőbb elolvashassa.

Salai kihallgatását holnap reggelre napolják el, közvetlenül azutánra, hogy a jegyző elolvasta a vádlott által ígért visszaemlékezést.

A tárgyalást 11 órakor berekesztik.

IGAZ ÉS BECSÜLETES
VISSZAEMLEKEZÉS AMA RÓMAI ÚTRÓL
MELYET SALAI TETT NEVELŐATYJA LIONARDO
A JELES PIKTOR ÉS INZSELLÉR MEGBÍZÁSÁBÓL

Mindama tényekkel melyek megismerésre érdemesek
a fenti utazással kapcsolatban,
kihagyván azonban ama fölösleges és unalmas részleteket
melyekkel a Jegyző úr csak az idejét vesztegetné.

Jóságos és igen tiszteletreméltó Jegyző uram,

először is megköszönöm hogy bedugtak eme szép cellába mely igazán roppant barátságos és kényelmes, már csak azért is mert idebenn egy fia korbács sincsen, márpedig engemet nem tudom mért de a korbács látványa valahogy mindig felzaklat.

Bocsássa meg uraságod ha írás közben egynémely hibát ejtek de tudnivaló hogy én az egyszerű nép köréből származom, és egynehány éve immár Lionardo okításában sem részesülök, először is mert az írás keserves dolog és mindig pörsenéseket kapok tőlle, másodsor pedig mert mikor odakint szép idő van akkor én bizony jobban szeretek sétálgatni és nézegetni a mi kedves Fiorenzánk fáit meg napsütését meg palotáit, hogy az Isten áldja meg a mi városunkat és a nagy gonfalonierét Pier Soderinit ki oly bölcsen kormányozza, no meg szeretek elgyönyörködni az utcán járó-kelő fehérnépekben, nevelőatyám viszont folyvást csak otthon kuksol és olvas meg rajzol meg képeket pingál meg tanul meg gyakorolja a jobbról balra való írást meg a röplő gépezetein töri a fejét melyek hajítófát sem érnek.

Hát akkor most töviről hegyire elmagyarázom uraságodnak mi is volt ez a római utazás, így aztán gyorsan a végére érünk eme históriának és rögvest kiengednek a tömlöcből, mert tömérdek sürgős dolgom volna, példának okáért meg kéne öntöznöm a tojást az erkélyen, különben még a végén kiszárad.

Amint uraságod is láthatta, a levél melyet nállam találtak a zsandárok megerősíti hogy Lionardo megbízásából egy könyvért mentem Rómába ahogy azt már az elején is elmondtam uraságodnak, merthogy ott áll feketén-fehéren hogy „a fene essék kegyelmedbe minek kellett elküldenie Rómába azért az átkozott kozmográfiai könyvért”, hát láthassa uraságod hogy nem hazudtam ugyebár?

Az a helyzet tudniillik hogy nevelőatyám szeret összegyűjteni mindenféle könyveket melyekről maga se tudja mi a rosseb áll bennük, mert sok könyvet latin nyelven írtak ő meg akármennyire szégyelli is az az igasság hogy sosem volt képes megtanulni a deáki nyelvet. De aztán mikor látogatói vannak és látják ama sok könyvet a polcokon, mert csakugyan rengeteg van belőlük, példának okáért Crescentius írása a földművelésről, Livius történeti munkái, Frezzi Quadriregioja¹, meg még annyi hogy ha mindet fel akarnám sorolni hát itéletnapig ülhetnék a cellámban, ám amint említettem ezt nem tehetem mert még kiszárad a tojásom az ablakpárkányon.

Egyszóval mikor az emberek meglátják ama sok könyvet azt gondolják Nahát eme Lionardo tényleg lángész lehet ha ennyi könyvet elolvasott az asztrológiáról kozmográfiról geometriáról hajózásról etcetera, pedig egy közönséges embernek már attól is görögdinnye nagyságúra dagadnának a golyói ha csak hozzáérne eme rengeteg könyvhöz.

1 Ebből és egyéb részletekből nyilvánvalóan kitűnik Salai kéziratának hitelessége: a felsorolt könyvek (Piero de Crescenzi: *De Agricultura*, Titus Livius: *A római nép története*, Federico Frezzi: *Quadriregio*) csakugyan ott voltak Leonardo könyvtárában. Vö. G. D'Adda: *Leonardo de Vinci e la sua libreria. Note di un bibliofilo*, Milano 1873.

Nos tehát ott tartottam hogy Lionardo gyakorta beszélget efféle könyvekről a barátaival, köztük példának okáért Giovanni Bencivel meg Vespuccival, kiket kiváltképpen a kozmográfiai könyvek érdekelnek vagyis azok melyek az egész világ geográfiáját tárgyalják, hát így került az én levelembé Benci meg Vespucci, és ez is azt bizonyítja hogy nem hordtam én össze hetet-havat uraságod előtt nem igaz?

Így tehát elindultam Rómába, útba ejtvén Treghit, Ponte de le Vanét, Bastardót, Castiglion Fiorentinót, Ossaiát, Castiglion del Lagót, Castel de la Pievét, Ponte Carnaiolót, Orvieto városát hol igen jó lanthúrokat csinálnak, Capracciát, Montefiascone és Viterbo városát, Ronciglione várát, Monterosiót, Baccanót, aztán La Stortát és legvégül megérkeztem Róma városába, vagyis összesen 18 postaállomáson fordultam meg.²

A levelemben ezenkívül szó esik a germániai németekről is, mindjárt elmagyarázom uraságodnak mért. Mikor Rómában megtaláltam végre a könyvet melyet Lionardo keresett, véletlenségből összetalálkoztam egy leánnyal kit hét évnek előtte ismertem meg midőn első ízben jártam Rómában, nevelőatyám kíséretében.

Eme Dorothea nevű leány német, és hozzá kell tennem hogy igen különleges leányról van szó mert ilyen csinos fehérréppel én még nem találkoztam, vagyis hogy a foga hófehér a haja szőke a combja hosszú a szeme kék a bőre meg rózsás mint egy csecszopóé, egyszóval efféle fehérszemélyt nemigen látni a mi kedves Fiorenzámban melyet Isten áldjon, meg a nagy gonfalonierét Pier Soderinit is ki oly bölcsen kormányozza, és mindehhez

2 Salai elbeszélésének hitelességét támasztja alá az a tény is, hogy a Firenze és Róma közti út állomásainak nevét ugyanilyen formában egészen a XVII. századig megtalálhatjuk a korabeli útleírásokban. Vö. pl. O. Codogno: *Nuovo itinerario delle poste per tutto il mondo*, Venezia 1676.

ráadásul (csak hogy világosan lássa uraságod) olyan szép nagy gömbölyű melle van hogy majd kidurran, és mikor az utcán jár-kezel oly csodálattal és bámulattal néznek rá a férfinépek hogy tátva marad a szájuk és majd' kiesik a szemük a helyéből.

El se tudom hát mondani Jegyző uram micsoda kellemes meglepetés ért mikor Rómában összetalálkoztam Dorotheával, először is mert énszerintem egy ilyen takaros leányzó látványa még a holtak arcára is mosolyt csalna, másodlagosan pedig azért mert én abban a hitben voltam hogy Dorothea végleg hazatért Németföldre, pedig az igazság az hogy valahol Itáliában húzódott meg az apjával, ám azt nem mondta hogy pontosan hol, azután meg visszajött Rómába.

Így aztán nagyon megörültem neki ő meg nekem, mert a pontosság kedvéért el kell mondanom hogy annak idején jó sok időt eltöltöttünk együtt, nappal is meg éjjel is, de éjszakánként nem aludtunk hanem egyéb dolgokkal foglalatostokodtunk, hadd beszéljek úgy uraságoddal mint férfi a férfival nyilván érti mire célzok nem igaz? Csakhogy amint mondtam Rómában ott volt Dorotheával az apja is meg még más németek kik úgy utálják az olaszokat mint a szart, és nem akarták hogy Dorothea találkozzon velem, az egyéb dolgokról nem is beszélve.

A végén aztán a németek felfedezték hogy Dorotheával összejárunk éjnek évadján (hát ezért van szó a levélben felfedezésekről) és azt mondták nekem Kedves Salai mi lenne ha szednéd a sátorfádat és eltávoznál a te kedves Fiorenzádba? Én lényegében megértem őket és a végén csakugyan távoztam is, és mivelhogy az asszonyszemélyek miatti perpatvart igen csúf és ízetlen dolognak tartom, inkább hozzá sem fogok hogy elmeséljem uraságodnak a részleteket mert nem ér annyit az egész história nem igaz?

Ezenközben már a verebek is azt csiripelték hogy ama férfiú kivél a német Dorothea botrányos viszonyt folytat nem más mint Salai, hát ezért áll a levélben hogy „ezen felfedezések ügyében hamarosan tán világra szóló botrány tör ki”.

Igen mert Ekcelenciás uram nem szeretnék bekébb beképez egyszóval olyannak tűnni aki folyton dicsekszik de tény hogy elég jól tudok bánni a fehérnépekkel, és a Dorothea-ügynek hála egy idő után Rómában már mindenki tudta hogy mikor Salai közeledik kötéllel kell megkötni az asszonyt mint a kuttyát, mert különben még eltűnik egy-két óráckára Salaiával a bokor mögött, aztán széttépett alsóneművel és boldogságtól ragyogó arccal kerül elő. De ezt csak a németek terjesztették kik túl sok embernek meséltek a köztem és Dorothea között lévő barátságról, hát ezért áll a levélben hogy a „fontos új felfedezések melyekről annyit hablatyoltak a németek” mert a németek a fene essék beljük felfedezték mit mivelünk Dorotheával, aztán fűnek-fának elmesélték.

Így aztán egy idő után úgy döntöttem hogy elhagyom Rómát és hazatértem a mi kedves Fiorenzánkba, és mivelhogy ezt kérte uraságod elmondom hogy útba ejtettem La Stortát, Baccanót, Monterosiót, Ronciglione várát, Viterbo és Montefiascone városát, Capracciát, Orvieto városát hol igen jó lanthúrokat csinálnak, Ponte Carnaiolót, Castel de la Pievét, Castiglion del Lagót, Ossaiát, Castiglion Fiorentinót, Bastardót, Ponte de le Vanét, Treghit és végül megérkeztem Fiorenza városába, vagyis összesen 18 postaállomáson fordultam meg.

Na jól van szerintem most már minden világos, és akár azon nyomban ki is engedhet uraságod eme tömlöcből, mely persze igen szép és nagyon szívesen itt maradnék hogy akár napokig

is elbeszélgessek uraságoddal meg a fogdmegekkel, csak az a probléma hogy odahaza tömérdek dolgom van, mert először is meg kell öntözni a tojást az ablakpárkányon különben még kiszárad nekem, aztán meg egy kicsit aggódom a tökkelütött nevelőatyám Lionardo miatt, aki ha egymaga van még a saját lábában is megbotlik és mikor nem vagyok mellette mindig valami kalamaly kalamata ejnye már hogy a francba írják egyszóval valami bonyodalomba keveredik.

*Maradok mélységes tisztelettel,
Salai*

Salai visszaemlékezésének felolvasása után folytatódik a tárgyalás.

Belép az első tanú, és szembesítik a vádlottal.

A titkár által szólított tanú elmondja, hogy a neve Andrea Del Carretto, huszonkilenc éves, Firenzében született és ott is lakik. Foglalkozására nézve váltólovakat biztosít a Róma és Firenze között működő postaszolgáltatnak. Megerősíti, hogy évek óta ismeri Salait.

A jegyző azt kérdezi, megfelel-e a valóságnak, hogy pár nappal ez előtt, amint a jelen bírósághoz tartozó törvényszolgák is megállapították, a tanú Rómában tartózkodott, és Salai lovat bérelt tőle, hogy sürgősen visszatérhessen Rómából Firenzébe. Del Carretto azt feleli: igen, valóban kölcsönadott egy lovat Salainak, aki azt ígérte, hogy amint újra találkoznak Firenzében, kifizeti a bérleti díjat, és visszaszolgáltatja az állatot. A tanú szerint azonban Salai ezek után eltűnt, a lóról pedig nem tudni, mi lett vele, habár Del Carretto azt hallotta a barátaitól, hogy a vádlott minden valószínűség szerint eladta, mert egy pistoiai kereskedő a napokban egy, az övéhez megtevesztésig hasonló lovat vásárolt a firenzei piacon.

A jegyző azt kérdezi a tanútól, miképpen magyarázta Salai, hogy sürgősen vissza kellett térnie Rómából Firenzébe.

Del Carretto azt feleli: a vádlott bevallotta neki, hogy nagyon fél, mert valakik égre-földre keresik őt, és talán ki akarják nyuvasztani (szó szerinti idézet), mert szörnyű titkokra derített fényt, és az üldözői valakit már el is intéztek, ráadásul titokzatos módon ellopták azt

a roppant nagy értékű könyvet, amelyért nevelőapja, Leonardo da Vinci úr küldte Rómába, és Salai mindezen okok miatt alig várta, hogy kiszabaduljon szorult helyzetéből, amelybe nevelőapja miatt keveredett, hogy a fene essék bele (szó szerinti idézet).

Ezek után a tanú Salaihoz fordul, és szemére veti, hogy nem adta vissza neki a lovat, majd tolvajnak, csalónak és hűtlen barátanak nevezi.

A bíró megkérdezi Salaitól, mit válaszol a tanúnak.

Salai a Del Carrettohoz fűződő barátságára hivatkozik, majd hozzáteszi: nem érti, miért akarja befeketíteni a tanú a hatóság előtt, talán bosszút akar állni rajta, amiért megdugta (szó szerinti idézet) Del Carretto feleségét, amikor a tanú a városon kívül tartózkodott.

Del Carretto erre azt feleli, hogy Salai csaló gazember (szó szerinti idézet), és a lóval kapcsolatos história mellett ezért a hitványságáért is fizetni fog, majd számos további fenyegetéssel és sértő kifejezéssel él, melyekről a jegyző úgy rendelkezik, hogy ne kerüljenek jegyzőkönyvbe. Salai hasonló hangnemben válaszol a tanúnak, továbbá szélhámosással és esküszegéssel vádolja.

A tanú feláll a székéről, és leköpi a vádlottat, mire az leveszi a cipőjét, és nagy erővel a tanú felé hajtja, súlyosan megsebezve Del Carretto jobb szemét. Közbelépnek a porkolábok, és lefogják a két vitázó felet. A jegyző nagy nehezen túlkiabálja a vádlottat és a tanút, súlyos büntetéseket helyez kilátásba, végül megkérdezi a tanút, kíván-e még valamit hozzátenni az eddig elmondottakhoz.

Del Carretto azt kéri, hogy a mocskos tolvaj és gazember Salait (szó szerinti idézet) tartóztassák le csalás miatt, és a vádlott adja viszsza neki a pénzt, amelyre a ló eladásával tett szert, ezenkívül tépjék le a körmeit, vágják ki a nyelvét, és vessék tömlöcbe legalább húsz évre.

A jegyző elrendeli, hogy a tanúvallomást Salai válaszaival együtt vegyék jegyzőkönyvbe.

Del Carrettót ezután a porkolábok a kijáráshoz kísérik, hogy ellássák a sérült szemét. A jegyző elrendeli, hogy a tanút a későbbiekben újra idézzék be, hogy elindíthassa a csalás és a ló jogtalan eltulajdonítása miatti peres eljárást Salai ellen.

Salai szót kér. A jegyző nem adja meg a szót, ehelyett felhívja a figyelmét, hogy vallomásából sok fontos részletet kihagyott: nem említette, hogy tudomására jutott egy gyilkosság, hogy ellopták tőle a nevelőapja megbízásából vásárolt könyvet, továbbá hogy elmene-kült Rómából, méghozzá oly módon, hogy eközben súlyos károkat okozott egy firenzei honfitársának.

Miután úgy tűnik, hogy a vádlott szándékosan hallgatta el minden tényleket, a jegyző tizenöt korbácsütést ró ki rá, és megparancsolja a porkoláboknak, hogy vigyék a szomszédos helyiségbe. A római inkvizíciónál is alkalmazott szabályok szerint amennyiben Salai kiállja a próbát, nyilvánvalóan jóhiszeműen cselekedett, és szabadon kell bocsátani. Ellenkező esetben a kihallgatás addig folytatódik, amíg a vádlott mindent be nem vall.

A vádlott megpróbál kiszabadulni a porkolábok szorításából, azok azonban lefognak, és a kínzókamrába viszik. A vádlott eközben azt kiabálja, hogy „Salai semmitől se fél, majd meglátják, hogyan tűri a fájdalmakat egy igazi férfi” és hasonlókat.

A tárgyalást 9 órakor berekesztik.

A vádlott kihallgatása körülbelül húsz perccel később folytatódik a jegyző, a titkár és három poroszló jelenlétében. A jegyző megkérdezi, milyen eredménnyel zárult a korbácspróba. A porkolábok jelentik, hogy Salai bátran és derűsen nézett a kínzás elébe, de csak az első korbácscsapásig. A második csapástól kezdve mindvégig így kiabált: „Jaj, Istenem, segítség, Szűzanyám, elég volt, elég volt, jól van, beszélek, elmondom a teljes igazságot, csak hagyják már abba”.

A jegyző megkérdezi Salait, kíván-e változtatni a viselkedésén, és hajlandó-e őszintén válaszolni a hatóság kérdéseire.

A vádlott azt feleli, hogy a tizenöt korbácsütés jótékony hatására váratlanul felbukkant az agyában egynémely, mindeddig lapangó emlék, s immár tisztán emlékszik a történetekre.

Ennek megfelelően elismeri, hogy Rómában kölcsönkérte Del Carrettótól az iménti vita tárgyát képező lovat, de szándékában állt, hogy visszaadja a jószágot, amint találkoznak Firenzében. Ám miután a vádlott hazatért, azt gondolta, hogy Del Carretto talán jobban járna a pénzzel, amit kényelmesen zsebre vághat, mint egy böhöm nagy lóval, amelynek istálló, víz és abrak kell, vagyis csak a baj van vele. Amikor tehát találkozott egy pistoiai kereskedővel, aki jó árat fizetett az állatért, jóhiszeműen elfogadta a pénzt, azzal a szándékkal, hogy néhány napon belül feltétlenül eljuttatja Del Carrettónak.

A jegyző felhívja a vádlott figyelmét, hogy más jelentős tényeket (a könyv ellopását, egy gyilkosságot) is elhallgatott, és magyarázatot kér tőle.

Salaì ekkor egy kis időt kér, hogy pontos és kimerítő választ adhasson a jegyző kérdéseire, már csak azért is, mert jelen pillanatban a hátában érzett fájdalom következtében nem képes megfelelően összpontosítani, s azt kéri, hogy újabb visszaemlékezést írhasson, amelyben pontosíthatja és kiegészítheti a korábban leírtakat.

A jegyző rövid tanácskozást folytat a titkárral, majd engedélyt ad Salaìnak az újabb visszaemlékezés elkészítésére, amelyet holnap reggel 6 óráig bezárólag kell benyújtania, s amely az igazságon kívül mást nem tartalmazhat, kivéve mindazon helyek felsorolását, ahol Salaì megfordult utazása során.

Ezen írás elolvasása után dönti majd el a jegyző, miként folytatódjon a kihallgatás.

A tárgyalást 10 órakor berekesztik.

ÚJ. AZ ELÉBBINÉL PONTOSABB VISSZAEMLEKEZÉS
SALAÌ RÓMAI UTAZÁSÁRÓL
MELYNEK SORÁN EGY KÖNYVET KELLETT
BESZEREZNI LIONARDO ÚR RÉSZÉRE

Ezúttal valamennyi olyan részlettel
melyekre igényt tart a Jegyző úr,
sőt a biztonság kedvéért olyanokkal is
melyekre a Jegyzőúrnak tán nincs is szüksége.

Mélyen tisztelt és nemes Jegyző úr,

először is köszönetet mondok és csókolom a kezét-lábát amiért megengedte hogy tisztázzam a dolgokat és pontosabban adjam elő mindazt mi Rómában történt velem, mert ha ezt meg nem engedte volna még a végén hazugnak hitték volna Salaít, pedig csak egy-két apróságról feledkeztem meg, ami már csak azért is érthető mert csupán pár napig voltam Rómában nem időztem ott sokáig, de most megígérem hogy nem leszek többé feledékeny.

E pillanatban rohadtul fáj a hátam, ott hol a korbácsütések érték, de szerencsére a fájdalom ma éjjel segít hogy fennmaradjak, főleg mikor ledölnék a szalmazsákomba és olyan kín hasít belém hogy a csillagokat látom, úgyhogy énszerintem holnap reggelre biztosan elkészülök a jóságos és igen tiszteletreméltó Jegyző úrnak szánt visszaemlékezéssel. Így aztán kiengednek végre a tömlöcből, mert odahaza egy csomó sürgős teendő vár, példának okáért meg kell locsolnom a tojást az erkélyen mert különben kiszárad de ezt tán említettem is már uraságodnak.

Na szóval amint uraságod bizonyára emlékszik rá, a könyv melyért nevelőatyám Lionardo Rómába küldött egy kozmográfiai könyv, vagyis lényegében az egész világ geográfiájáról szól azaz a szárazföldekről a tengerekről a tavakról a folyókról a hegyekről sőt még a nemrég megismert országokról is. Lionardónak pedig azért van szüksége eme könyvre mert olyan

új világtérképet akar csinálni amelyen nem három hanem négy kontinens vagyis világrész van mert Európán Ázsián és Afrikán kívül ott van rajta Amerika is vagyis azok az új földek melyeket a híres Amerigo Vespucci fedezett föl.

Hát ezért szerepel a levelemben Benci és Vespucci neve, kikkel nevelőatyám gyakorta vitázik matematikai fizikai meg kozmográfiai kérdésekről. Bencinek már van is egy nagy világtérképe amit Lionardo csinált neki, Vespucci meg ugyanabból a családból származik mint ama híres Amerigo Vespucci kiről mindenki tudja hogy ő fedezte föl Amerikát ezért is nevezték el rólla ama földrészt.³

Vespucci és Benci az elmúlt hónapokban gyakorta meglátogatták Lionardót és sokszor beszélgettek vele ama újonnan felfedezett földekről melyek az óceánon túl terülnek el. Különösen jól emlékezem az utolsó beszélgetésükre melyen én is jelen voltam de csak titokban az ajtó mögött, mert Jegyző uram be kell vallanom hogy szeretek hallgatózni mikor a nevelőatyám hetet-havat összehord a vendégeinek hogy lenyűgözze őket, aztán a kellő pillanatban az orra alá döngölöm amit hallottam, őt meg majd' szétveti a méreg. Merthogy az a helyzet hogy Lionardo éppolyan tuskó mint a földije a Vinci faluba való parasztok, de szereti többnek mutatni magát, példának okáért kieszelte hogy ha a vendégeivel van mindig komoly képet vág, egyszóval úgy ül ott mintha a fejében tömérdek nagyszerű és titkos

3 A XVI. század elején Európa-szerte nyomtatásban terjedtek azok a levelek, amelyekben Amerigo Vespucci azt állította, hogy többször is járt az új kontinensen. E leveleknek köszönhetően vált közismert személlyé a firenzei üzletember. Giorgio Antonio Vespucci (1453–1512), Leonardo barátja, Amerigo Vespucci nagybátyja volt. Leonardo kézírataiból (*Codice Atlantico*, f. 331 r, és *Codice Arundel*, f. 190 v) tudjuk, hogy Giovanni Bencinek csakugyan a tulajdonában volt egy Leonardo által készített világtérkép, és gyakran cserélt könyveket a nagy művésszel. Leonardo sokat foglalkozott térképrajzolással, ezt tanúsítja a *Codice Atlantico* másik rajzsorozata (f. 178 verso a, 279 recto a, 191 recto b. Vö. E. Carusi: *I disegni geografici di Leonardo da Vinci*, Roma 1941).

gondolat járna, így aztán mindenki azt gondolja hogy Hát lehet hogy Lionardónak egyetlen értelmes szava sincs, de nyilván azért van így mert afféle lángész lévén igen zárkózott ember, pedig az az igasság hogy Lionardo majd' kiugrik a bőréből örömeiben mikor a vendégei mögött becsukódik az ajtó, és megkönnyebbülten sóhajt fel hogy megint csak sikerült eltitkolnia a tudatlanságát.

Hol a francba is tartottam ja igen, szóval ama bizonyos látogatás során Benci meg Vespucci folyton azt mondogatták hogy Ah micsoda nagy hős volt az én unokaöcsém Amerigo Vespucci ki felfedezte Amerikát, Ah minő dicső hazafi, Hát igen ő aztán tényleg örök dicsőséget szerzett Fiorenzának mert akár azt is mondhatjuk hogy Amerikát Fiorenza fedezte fel, és Fiorenza a földrajzi felfedezések királynője. Még Lionardo is azt mondta hogy Hát igen kedves barátaim csakugyan igazatok van, de valahogy nem sok meggyőződés csengett ki a hangjából.

Olyannyira így van ez, folytatta Benci meg Vespucci⁴, hogy Ptolemaioszt vagyis az ókor legkiválóbb geográfusát hosszú évszázadokra elfeledték, aztán a firenzei Palla Strozzi fedezte fel újra, a műveit pedig az a Manuel Khriuszolorasz fordította le görögből ki éppen minállunk Fiorenzában tanított görög nyelvet. Ptolemaiosznak az ősrégi görög kódexekben megbúvó térképeit az újabb időkben két firenzei, Francesco de Lapacino és Domenico de Lionardo Buoninsegna adta ki, és ugyancsak a mi városunkban került sor a Ptolemaiosz és mások által készített ókori világtérképek kijavítására pontosítására majd csinos

4 Salai elbeszélésének hitelességét támasztja alá az a tény is, hogy a következő sorokban olvasható, történeti tárgyú megállapítások mind helytállóak, s abban a korban széles körben ismertek voltak. Vö. R. Almagià: *Il primato di Firenze negli studi geografici durante i secoli XV e XVI*, Firenze 1963.

formában való kinyomtatására. Hát igen kedves Benci barátom, Hát igen kedves Vespucci barátom, Milyen nagyszerű hely a mi hazánk, Hát igen igaza van, bólogatott a két barát miközben nevelőatyám hallgatott mint a sült hal, és mikor ily sokáig egy szó sem jön ki a száján, tudom mert ismerem mint a tenyeremet hogy majd' megeszi a sárga irigység amiért valaki másról szépeket mondanak öelőtte, mert Lionardo nagy művésznek tartja magát de örökösen üres a zsebe, és a dicsőség is mindig másoknak jut kik pedig nem is tudnak rendesen rajzolni meg olyan takaros fehérszemélyeket pingálni mint ő (bár énszerintem Jegyző uram, a Lionardo által pingált nőszemélyek kissé olyanok mintha karót nyeltek volna, és úgy ránézésre egyyikről se gondolnám hogy jól tud bánni a fütykőssel már megbocsásson uraságod az erős kifejezésért).

Egyszóval ott tartottam hogy miközben Lionardo a barátaival beszélget de odabent csak úgy rágja az irigység, valami morgás hallatszik a szobában, Lionardo ugyanis kezdi nehezen szedni a levegőt merthogy elkezdett viszketni a segge lika (én már régóta vele lakom Jegyző uram és jól ismerem eme dolgot mert panaszkodott is rólla), mert ugyebár efféle viszketést mi is érezhetünk mikor olyasmit mondanak nekünk ami nagyon nincs ingyünkre de mégsem küldhetjük el a jó édesanyjába az illetőt.

Na szóval ott tartottunk hogy Bencinek meg Vespuccinak fogalma se volt rólla milyen sötét kedvében van a nevelőatyám és csak folytatták a fecsegést hogy Hát igen kedves Benci barátom, Hát igen kedves Vespucci barátom, Belegondolt már kedves Benci barátom micsoda nagy hős volt a mi honfitársunk Pietro de Massajo ki elkészítette Toscana Itália Hispánia Francúz föld Etiópia sötét még a Szentföld térképét is? És maga

kedves Vespucci barátom belegondolt-é hogy a mi honfitársunk Cristoforo Buondelmonti nyolc teljes éven át járta a hellén szigeteket az Égei-tengeren, és egytől egyig mindet megrajzolta egy szép térképen, így aztán már nem fenyegeti az eltévedés veszélye azokat kik mostanában arrafelé hajóznak? Hát ez pompás, Micsoda nagyszerű ember! Nem beszélve a fiorenzai Paolo del Pozzo Toscanelliről, Kolumbusz Kristóf barátjáról, minden idők egyik legkiválóbb geográfusáról, vagy Benedetto Deiről ki beutazta az egész Keletet meg egész Afrikát és úgy ismeri eme földeket mint a tenyerét. És ne feledkezzünk meg Giovanni da Empoliról, ki eljutott Indiába meg Kínába, meg persze Piero de Andrea Strozziról se ki keresztül-kasul bejárta Ázsiát. Hát igen barátaim, mondta ekkor Benci és felemelte a borospoharát, koccintsunk a geográfia királynője és császárnője, Fiorenza dicsőségére, és koccintsunk a mi nagy gonfalonierénk, Pier Soderini egészségére. Koccintsunk! csatlakozott hozzá Lionardo és Vespucci, és odakintről az ajtó mögül hallottam ahogy összekoccannak a poharak aztán a három barát nagyokat nyeldesve lehajtja a bort, de ezenközben énnekem már azon járt az eszem hogy menten vége lesz Lionardo türelmének.

E pillanatban nevelőatyám, aki miközben a barátaidicsimnuszokat zengtek mindenféle ismeretlen alakokról egy nagy nullának érezte magát kit le se szarnak, nem bírta tovább és ünnepélyes hangon így szólt a másik kettőhöz: Kedves Benci barátom, kedves Vespucci barátom nem akartam közbeszólni de szép és nemes szavaik hallatán kénytelen vagyok megszólalni és bevallani kegyelmeteknek, hogy nemrégiben úgy döntöttem magam is hozzájárulok a fiorenzai földrajztudomány dicsőségéhez. Csaaaaakugyan? kérdezte a két barát kíváncsian

és csodálkozva, mert ők nem ismerik elég jól Lionardót, és sejtelmük se volt ama kis vizsketésről melyet más fiorenzaiak magasztalása okozott nálla. Hát igen mondta Lionardo, egy új világtérképen dolgozom mely szebb és pontosabb lesz minden korábbinál melyet csak emberi szem látott, és amint elkészül megmutatom kegyelmeteknek és biztos vagyok benne hogy kedvükre leszen mert itt fog megmutatkozni először hogy nem csupán három világrész van vagyis Európa Ázsia meg Afrika hanem négy mert rajta lesz Amerika is. Ekképpen pedig kedves barátaim, mindenki azt mondja majd, hogy nem elég hogy Amerikát egy fiorenzai fedezte föl, még hozzá a kegyelmed Amerigo unokaöccse kedves Vespucci barátom, de még a legszebb és legújabb és legjelentősebb világtérképet is Fiorenza városának egyik hűséges szolgája készítette vagyis szerény személyem.

Azok ketten persze mi mást mondhattak volna erre mint hogy Nahát micsoda nagyszerű hír, Micsoda remek ötlet, Gratulálok Lionardo uram, és nevelőatyám csak ekkor kezdett megint nyugodtan lélegezni vagyis már nem kapkodta úgy a levegőt mint mikor megtámadja ama bizonyos vizsketés. Ezek után a két barát nagy vidáman távozott, Lionardo meg kis híján rájuk csapta az ajtót mert a segge lika megint vizsketni kezdett, és ez még jobban felidegesítette mint az imént: ha ugyanis igazra akarja fordítani ama hazugságot melyet csak azért ötlött ki hogy hengegjen vele Benci meg Vespucci előtt most sürgősen ki kell eszelnie valamit mert különben alaposan benne van a pácban, na de mit?

Az a helyzet Jegyző uram hogy ama világtérkép megcsinálásához melyről Bencinek meg Vespuccinak beszélt, feltétlenül

szüksége volt Lionardónak valami segítségre, mert ő mindig úgy tesz mintha mindent tudna pedig valójában folyton a mások könyveit meg rajzait másolja, de ha beszél vele uraságod nagyon kérem ne említse hogy ezt mondtam.

Pár nappal a Bencivel meg Vespuccival folytatott beszélgetést követően Lionardo behúzott egy sarokba és a fülembe súgta hogy tavaly Németföldön kiadott valaki egy igen jól sikerült világtérképet, mely egy Ptolemaiosz nevezetű görög geográfus ősrégi térképén alapszik, de azonfelül rajta vannak mindama hatalmas új földek is melyeket Amerigo Vespucci fedezett föl, és ennek okáért el kéne mennem Rómába hogy megszerezzem eme német könyvet, mert Fiorenzában senkinek sincsen meg, Rómában viszont minden bizonynal megtalálható.

Én erre azt feleltem Megbocsásson atyámuram, de mért nem keresi eme könyvet valamely másik városban hol olyan barátai laknak kik mesterei az efféle tudományos dolgoknak, ahelyett hogy a szegény Salaìt szalasztaná érte Rómába?

Erre ő azt mondta Te hálátlan kutya, akárhányszor kérek tőled valamit sosem segítesz nekem, téged csak az érdekel hogy az én pénzemen jól teletömhess a hasadat meg a fehérnépekkel szórakozzál, és még a festményeimet is lemásolod.

Ami igaz is Jegyző uram, de először is nem becstelenségből másolom én Lionardo rajzait meg képeit, hanem csak azért hogy a fehérnépek lássák nem akárkivel akadtak össze, így aztán mikor meghívom őket hogy nézzék meg a képeimet úgy meglepődnek és meghatódnak a művészetemtől hogy általában egy fertályóráig se kell gyözködnöm őket és máris az ágyamba bújnak, mert a művészet meg az érzelmek emlegetésével jó ürügyet szolgáltatok nekik egy kis hancúrozásra, márpedig a

fehérnépek valójában másra sem vágnak de ha nem találnak valami alkalmas ürügyet hát annyit kéretik magukat hogy az ember az életét is elunja mikor pedig netán sürgös dolga volna.

Szóval hol is tartottam ja igen, tehát így feleltem Lionardónak: Kedves atyámuram, én valahogy úgy látom hogy kegyelmedtől sem idegen a másolás, hiszen most is éppen azért küld Rómába hogy megszerezsem ama német fickó térképét, hogy azután kegyelmed is csináljon egy hasonló térképet és elhitesse a barátaival hogy a kegyelmed fejből pattant ki az ötlet.

Pssssst elhallgass te ökör felelte erre, Halkan beszélj mert lehet hogy valaki hallgatózik! És hozzátette hogy persze ő is eljöhetne velem Rómába vagy akár egyedül is útnak indulhatna, ám először is ő oly híres hogy Rómában biztosan felismernék, aztán meg az ő korában már nehezebbre esik az embernek az efféle utazás. Ami egyébiránt igaz is Jegyző uram, de ez csak azért van így mert az utóbbi hónapokban Lionardo gyakran fájlalja a hátát, énszerintem pedig ennek az lehet az oka hogy hiába közeledik a hatvanadik évéhez mégis folyvást önmagával tölti kedvét akár egy síheder fiú, de nagyon kérem Jegyző uram ezt se említse előtte mert igen szégyellené magát miatta.

Még azon a napon Lionardo felírta nekem egy cédulára a Rómában megvásárolandó könyv címét:

UNIVERSALIS COSMOGRAPHIA SECUNDUM PTHOLOMAEI
TRADITIONEM ET AMERICI VESPUCCI ALIORUMQUE LUSTRATIONES

és elmagyarázta milyen is a kérdéses könyv, vagyis hogy van benne egy térkép meg mindenféle roppant különleges ábrák és rajzok és végül átnyújtott egy zacskót benne az útiköltséggel.

Mikor megláttam mennyi pénz van a zacskóban majd' elájultam mert én még ennyi pénzt sosem láttam Lionardo kezében, és egy kicsit dühös is lettem mert az utóbbi időben Lionardo igencsak pénzszerűében volt és szép összeget kért kölcsön tőlem, de ha tudtam volna hogy ennyi dugipénze van, hát biztosan nem adtam volna neki egy huncut vasat se.⁵

Megbocsásson atyámuram kérdeztem tőlle, de tényleg ilyen sokba kerül ama könyv? Mire ő azt mondta hogy Hát persze hiszen a benne lévő térkép akkora mint egy lepedő és igen művészi kidolgozása, úgyhogy alaposan megkérik az árát, de vigyázz Salai! Miután egy tanulatlan tuskó vagy és ily tudós könyvet ha száz évig élnél se volnál képes megérteni, megeshet hogy megkérdezik tőled mire kell ez neked. Ekkor pedig azt kell mondanod: Egy fiorenzai nagyúrnak lesz de az illető ismeretlen kíván maradni.

Én erre azt mondtam hogy Megbocsásson atyámuram, de mivelhogy jelen pillanatban még saját háza sincs kegyelmednek és más házában kénytelen vendégeskedni⁶, mért nem takarítja meg inkább eme pénzt és mért nem költi valami hasznosabbra? Példának okáért vehetne belőlle egy szép nagy pulykát melyet holnap megsüthetnénk dióval szilvával meg gesztenyével töltve.

Fogd be a szád Salai felelte, és ne feleselj velem hanem fogadj szót, és nehogy elszórd a pénzt valami római fehérnépekre mert a saját két kezemmel vájom ki a szemed és odaadom a kölyköknek kik itt játszanak az utcán hadd golyózzanak vele, megértted Salai? És most fejezd be a kérdezősködést és kezdj

5 Leonardo feljegyzéseiből (*Codice Arundel* f. 271 r, *Codice Atlantico* f. 310 v) is tudhatjuk, hogy a mester gyakran kért kölcsön kisebb-nagyobb összegeket Salaitól.

6 1508 elején Leonardo csakugyan egy firenzei nemesember, Francesco Martelli házában lakott.

el készülődni mert azt akarom hogy holnap hajnalban indulj útnak és punktum.

Nekem meg Jegyző uram már a nyelvemem volt hogy semmi kedvem másnap elindulni, de Lionardo belém fojtotta a szót és azt mondta: Ha holnap elindulsz és sima utad van szombatra Rómában vagy, s akkor tán rögtön meg is tudod venni a könyvet és már vasárnap visszafordulhatsz, ha viszont csak holnapután még el egy napot elvesztegetsz mert Rómában vasárnap minden zárva van és semmit se tudsz elintézni, a fogadóban meg egy éjszakával többet kell fizetni, hát tudod ki fizet neked eggyel több éjszakát mert én nem az biztos.

Hogy a vitát lezárjam azt mondtam erre hogy Na jó, akkor még holnap elindulok Rómába, mert ha Lionardo egyszer a fejébe vesz valamit rosszabb mint egy vén mámi, és az ember jobban jár ha ráhagyja a dolgot mert különben újabb száz évig hallgathatja a nyavajgását. Aztán Lionardo ledobott az ágyamra egy rend vadonatúj szépséges elegáns ruhát teli szallagokkal meg tollbokrétákkal meg masnikkal meg más díszekkel, mely biztossan egy kissebb vagyomba került. Rögtön rám parancsolt hogy vegyem fel az aranyszínű mellényt melynek csigát formázó gombjai voltak, a derekamra puha bőröv került, a mellény alá meg hosszú ujjú vörös selyeming mely nem akarok dicsekedni Jegyző uram de igen jól állt nekem.

Ekkor Lionardo így szólt hozzám: Amint megérkezel Rómába öltsd magadra rögtön eme ruhákat, így mindenki láthatja hogy nagy urat szolgálsz. És mindig mindenhová ebben az öltözékben menjél! Majd meglátod hogy mindenki tisztelettel fogad és a segítségedre lesz, mert az elegáns öltözék sokat számít.

Végül megadta egy pap, egy bizonyos Dati atya nevét kit meg kell keresnem mihelyt Rómába érek, de nem szabad megmondanom neki hogy Lionardo küldött. Így is a segítségre lesz, mondta nevelőatyám, mert nagy tudósa a kozmográfiának és mikor meghallja hogy Fiorenzából jöttél biztosan a szárnyai alá vesz.

Én a legszívesebben azt mondtam volna neki: De atyám-uram, mink már voltunk egyszer együtt Rómában, és ha valaki felismer arra is rögtön rájön hogy csak kegyelmed küldhetett, mert a rómaiak se hüjék. De Lionardóval nem érdemes vitatkozni mert ha a fejébe vesz valamit, főleg ha valami marhaságot, úgyse lehet lebeszélni rólla, csak akkor fogja fel miképp is állnak valójában a dolgok ha jól pofára esik. Szerencsére támadt egy ötletem mely jobb volt mint az övé, de nem szóltam rólla mert mikor Lionardo így megmakacsolja magát a legjobb ha az ember mindent ráhagy aztán megy a maga feje után.

Másnap tehát elindultam Rómába. Szerencsére jó idő volt így csak pár napig tartott az út, és mivel uraságod ezt kérte hát leírom hogy útba ejtettem Treghit, Ponte de le Vanét, Bastardót, Castiglion Fiorentinót, Ossaiát, Castiglion del Lagót, Castel de la Pievét, Ponte Carnaiolót, Orvieto városát hol igen jó lanthúrokat csinálnak, Capracciát, Montefiascone és Viterbo városát, Ronciglione várát, Monterosiót, Baccanót, La Stortát és végül Róma városát, vagyis összesen 18 postaállomáson fordultam meg.

Jó egészségben érkeztem meg Rómába, éppen szombaton ahogy Lionardo akarta, és szívesen szálltam volna meg ama fogadóban hol hét évnek előtte laktunk Lionardóval, már csak

azért is mert volt ama fogadóban egy bögyös szobalány kivel annak idején igencsak élvezetesen elhancúroztam, és most örömet viszontláttam volna. Ám ama bizonyos fogadó környékén sok ember volt kinél annak idején hitelbe vettem enni-innivalót meg ruhákat, és mikor Rómából elutazván nem fizettem meg az adósságaimat felettébb megharagudtak rám, úgyhogy ha most felismertek volna hát az a legkevesebb hogy kalapáccsal verik le a fütykösömet aztán ledugják a torkomon. Ezért aztán inkább egy másik környéken szálltam meg a Szent Ágoston-templom közelében, hol két csúf vénség szolgálja ki a vendégeket, ám egyiküknek van egy kisunokája ki rögtön elárasztott a kérdéseivel hogy aszongya Üdvözöllek hogy hívnak honnan jössz mit keresel Rómában etcetera etcetera, ahogy már az ilyen korú gyermekek szokták kik mindenre kíváncsiak és folyton beleütik az orrukat a mások dolgába, de én persze egy szót sem szóltam arról minek is jöttem Rómába. A fogadóban a szobalányok meg a szolgálk szerencsére többnyire a saját szobájukban ücsörögtek, és nemigen törődtek avval hogy ki jön be meg ki megy ki, úgyhogy nyugodtan intézhettem az ügyeimet, de azért nagyon elővigyázatos voltam Jegyző uram csak akkor jöttem ki a szobámból vagy mentem be oda mikor senki sem járt a folyosón, mert nem akartam hogy a szobalányokon kívül más is megtudja mellyik az én szobám, mert mikor hét évnek előtte Lionardóval voltam Rómában többször is megesett hogy tolvajok surrantak be hozzánk, sőt az egyik ilyen tolvaj kis híján kinyuvasztott.

Tetszett nekem eme fogadóban hogy kényelmes ágyat adtak és a szobám is szép tágas és világos volt, ami igen jó és dicséretes dolog, már csak azért is mert római tartózkodásom idején

az első estét kivéve mindvégig napos és kellemesen meleg idő volt.

Mihelyt elrendeztem a holmimat a szobámban, kihajoltam az ablakon és láttam hogy odakint az utcán a szokásos római zürzavar uralkodik és ezt most el is magyarázom mert lehetséges hogy uraságod még soha nem járt Rómában.

Szóval a horizonton egy csomó kupola meg torony meg harangtorony látszik, az égen meg egy csomó galamb meg másféle madár röpköd (de kiváltképpen a galambokból van tömérdék) mellyek gyakorta leszarják a hajadonfött járó szerencsétlenek fejét.

Odalent vagyis az uccán egy csomó jószág jár-kezel vagyis lovak szamarak birkák meg még egynehány csirke is mely megszökött a tyúkólból, mert Róma utcái száználmassak és úgy benötte őket a fü hogy az állatok mindig találnak maguknak legelésznivalót. Aztán ott van még egy csomó ember is kik mindenféle enni meg innivalót árulnak, vagyis hogy salátát répát hagymát fokhagymát bort olajat kenyeret süteményt sajtot fűszerszámokat sonkát mandulát pisztáciát etcetera, meg olyan dolgokat is melyeket nem lehet megenni vagyis hogy szögeket írásra való papiroseteket cipőt könyvet kötelet kulcsot kalapot széket etcetera, egy egész könyv kellene hogy mindet fel tudjam sorolni, aztán meg szerzetesek papok papnövendékek kanonokok csapatostul meg bíborosok a kíséretükkel meg körmenetek a feszülettel meg apácák mindenféle öltözékben meg fityulával feketével barnával késsel fehérrel. Aztán ott vannak a zarándokok kik Francúzföldről Németföldről Hispániából jönnek hogy penitenciát gyakoroljanak és kérik bűneik bocsánatát vagy bazilikákat meg templomokat látogatnak, és

vannak kik ostorral csapkodják a hátukat és hamut szórnak a fejükre hogy így vezekeljék le a bűneiket és folyton azt hajtogatják hogy *Mea culpa mea culpa mea maxima culpa*, ami latinul van és annyi tesz hogy Édes Jézus bocsáss meg nekem csakis én tehetek rólla hogy annyi baromságot csináltam.

Ám a leggyakrabban Jegyző uram mégis csak koldusokat meg rongyos csavargókat látni az uccán, még más országbélieket is, mert Rómában mindig jó idő van úgyhogy az összes szerencsétlen ki az uccán él és nincsen háza itt húzza meg magát Rómában hol lényegében minden sarkon találni egy ilyen embert, sok van köztük ki igen barátságos és akár órákig is el lehet fecserészni vele, mert ők mindent látnak mi Rómában zajlik és vége-hossza nincs a történeteiknek.

Aztán látni az uccákon még katonákat szolgálókat gyaloghintó-hordozókat meg csinos szolgálóleányokat kovácsokat lovászokat csinos szolgálóleányokat ácsokat piktorokat munkásokat csinos szolgálóleányokat, vincelléreket kik azért jönnek Rómába hogy eladják a borukat meg egy csomó embert kik reggeltől estig csak nevetgélnek meg fecsegnek és egy szalmaszállat se tesznek keresztbe nem is tudni mi a francból élnek (márpedig Rómában igen sok van belőlük), aztán meg csinos szolgálóleányokat meg idős hölgyeket meg egynehány szajhát, akadnak köztük vének is de fiatalok is kiket meg sem lehet különböztetni a tisztességes fehérnépektől, meg szoptató anyákat meg az utcán játszó gyerekeket meg koldusokat meg jó néhány csinos szolgálóleányt is kiket nem nehéz észrevenni, mert hadd mondjam meg nyíltan Jegyző uram hogy amint már hét évnek előtte is tapasztaltam, Rómában a fehérnépek jóval üdőbbek és takarosabbak mint itt Fiorenzában (melyet persze az Isten megáldjon), és

akkora csöcseik vannak mint két nagy mozzarella, és annyi van belőlük mármint a fehérnépekből nem a mozzarellákból hogy ha mindet meg akarja nézni az ember hát mást sem csinál csak percenként jobbra-balra forgatja a fejét, mert igencsak dühítő ha akár csak egyet is elszalaszt közülük, nem tudom érthető-é amit mondok. És e pillanatban pont az ablakom alatt feltűnt egy húsz év körüli leányzó, a bőre fehér mint a túró az ajka vörös mint a vér a melle meg kerek mint az alma, bizonyára vásárolni indult mert fonott kosár volt a kezében. Oly bájos és nemes de kissé kacér is volt a megjelenése, hogy én csak ámul-tam-bámultam és közben azon gondolkoztam milyen kelle-metes dolgokat tudnánk mink csinálni kettesben, és a tekinte-tem úgy rátapadt mint a száraz levél a pocsolya tetejére és azt mondtam magamban hogy Ide hallgass te leányzó, kész volnék a jobb faromat eladni a hentesnek csak hogy egy pár éjszakát veled tölthessek. Furcsa módon Jegyző uram mintha a leány meghallotta volna a gondolataimat, mert mielőtt befordult a sarkon felnézett és meglátott és mintha elmosolyodott volna. De aztán azt gondoltam hogy Hát a fene tudja lehet hogy téved-tem, és elhatároztam hogy nem gondolok rá többet.

Aztán elvonult az utcán a pápa seregének egynémely kato-nája harci lobogókkal és az emberek megtapsolták és megél-jenezték őket, azok meg a fegyvereiket villogtatták mintha csatába készülnének, én meg azt mondtam magamban Hát ez furcsa hogy a pápának ilyen harcra kész serege van. Persze hallottam én Jegyző uram hogy a mostan regnáló pápa vagyis a Della Rovere familiából való II. Gyula igencsak tökös legény vagyis hogy nem fél háborút indítani a többi itáliai meg külör-szágbéli fejedelem ellen, de hogy milyen fejedelmekről van szó

azt ne kérdezze tőlem uraságod, mert a politikához fikarcnyit sem értek, úgyhogy nem tudok olyan hírekkel szolgálni uraságodnak melyek városunk hasznára lehetnének, hogy az Isten áldja meg Fiorenzáát és a nagy gonfalonierét Pier Soderinit ki oly bölcsen kormányozza Ámen.

Miután elnézegettem egy darabig az utcán járkáló népeket kimentem a fogadóból de most nem mondhatom el uraságodnak mi dolgom volt mert muszáj egy kicsit pihentetni a kezemet, oly sokat írtam már hogy belefájdult a hüvelykujjam úgyhogy most abbahagyom egy szép kacífántos irkafírkával amilyet a kódexekben láttam melyeket Lionardo szokott másolgatni, így legalább uraságod is pihentetheti a szemét egy kicsit.

Nyna kész is vagyunk, pihenésképpen kitakarítottam valamelyest a cellámat mert undorítóan mocskos volt, látszik hogy a tömlöc csakugyan elkiserítő egy hely, de én azért azt mondanám Jegyző uram hogy egy kis takarítás időnként nem ártana mert skandalum ahogy a cellák kinéznek, nem is csoda ha aztán megszöknek a rabok nemdebár?

*Na szóval ott tartottunk hogy kiléptem a fogadóból, és először is elindultam hogy beszéljek ama bizonyos Dati atyá-
val⁷ kihez Lionardo irányított hogy nálla kezdjem a kutatást, eme Dati atya pedig felettebb fontos személyiség mert ő a Szent Péter-bazilika dékánja és a Szent János-bazilika gyóntatója, s ez utóbbi helyen kerestem fel magam is.*

⁷ Salai valós tényre utal: Giuliano Dati (1445–1524), firenzei teológus és a földrajzi kérdések nagy szakértője ez időben csakugyan Rómában élt, és a Szent Péter-bazilika dékánja volt.